

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته‌ی الهیات
گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه
بررسی تطبیقی جرم اهانت به مقدّسات اسلامی

استاد راهنما
دکتر مهدی نظری نی نی

دانشجو
احسان سالارمحمدی

ماه و سال دفاع
شهریور ۱۳۹۴

«تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث است»

پاس خدایی را

که حس بودنش، نیک بودن را در تمام اعمال وجودم زنده نگه می‌دارد و پلیدی‌های مرا می‌زداید
و جاودانگی را الهام می‌بخشد تا غبار حسرت بر خاطر نداشته‌ایم بر سلول‌های وجودم که سرشار از حرکت و امیدند
تشینند
تقدیم به قلب عالم امکان، آنکه جهانی در انتظار عدالت و لطف اوست.

تقدیم به کوه صبر و استقامت

پدر زحمت‌کش و مهربانم که در تمام سخت‌های زندگی و تحصیل راه‌ها و شوق من بوده و تمامی موفقیت‌هایی که تا به اکنون کسب کرده‌ام را مدیون زحمات بی‌شائبه ایشان، هستم.

تقدیم به مادر مهربانم

آن عاشق بی‌ریا که با مهر و لطف، پرستار وجودم گشت
بر نگاهم بجنود، صحنه‌خالی روحم را با مهر و عشق آشنا نمود
مادر صبورم که شبی آسوده خاطر از فردای فرزندش نخفت.

و تقدیم به همسر عزیزم

به خاطر تمام سختی‌هایی که از او دریغ کردم

بی‌شک انجام مراحل مختلف این کار بدون حمایت و پشتیبانی این عزیزان امکان‌پذیر نبود.

چکیده

اهانت به مقدّسات، با هدف سست کردن اعتقادات جامعه از همان آغاز تشکیل جوامع ابتدایی، تا به امروز ادامه داشته است. در نوشته‌های فقهی و حقوقی، تعریفی از مقدّسات ارائه نشده و همین امر موجب سوء استفاده برخی، از این واژه گردیده است. هدف از انجام پژوهش مذکور، با توجّه به رخدادهای اخیر در زمینه جرم اهانت به مقدّسات، بررسی این عنوان برای تنویر افکار عمومی است تا ضمن بیان مبانی فقهی جرم مذکور، ابهامات زیادی که در خصوص احکام این جرم وجود دارد و کار را بر دادرسان دشوار نموده تبیین گردد. تمییز اهانت از مفاهیم مشابه، معانی لغوی و اصطلاحی آن، مفهوم یابی واژه مقدّسات با تکیه بر معاجم لغوی، آیات و روایات، بیان مقدّسات در ادیان و اسلام و نیز مصادیق آن و همچنین مبانی فقهی جرم اهانت به مقدّسات و پاره‌ای از احکام دیگر، مواردی است که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. نگارنده معتقد است جهت تشخیص مقدّسات بایستی به ملاک‌های عرفی مراجعه نمود و با توجّه به نوع اهانت، برای مرتکب جرم اهانت به مقدّسات، گاهی مجازات تعزیری در نظر گرفته و در برخی موارد، وجود عوامل خاص، باعث تشدید مجازات می‌شود که در قالب اهانت منجر به سبّ النّبی و همچنین اهانت منجر به ارتداد مطرح است. در پژوهش حاضر که به روش کتابخانه‌ای و جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌هاست نگارنده بر آن است با استناد به ادله اربعه ضمن از بین بردن ابهامات و اجمال‌های موجود در این موضوع، از این رهگذر شناختی مناسب نسبت به «جرم اهانت به مقدّسات در منابع فقهی شیعه و اهل سنّت» که موضوع این نوشتار است به وجود آید.

کلید واژه: مذاهب، مقدّسات، اهانت، سبّ النّبی، ارتداد، مجازات، تعزیر، حد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	فصل اول: کلیات و مفاهیم .....
۲	۱. ۱. کلیات .....
۲	۱. ۱. ۱. بیان مسأله .....
۴	۱. ۱. ۲. اهمیت و ضرورت تحقیق .....
۴	۱. ۱. ۳. سؤالات تحقیق .....
۵	۱. ۱. ۴. فرضیات تحقیق .....
۶	۱. ۱. ۵. پیشینه تحقیق .....
۷	۱. ۱. ۶. چارچوب نظری تحقیق .....
۸	۱. ۲. مفاهیم .....
۸	۱. ۲. ۱. اهانت .....
۸	۱. ۲. ۱. ۱. اهانت در لغت .....
۹	۱. ۲. ۱. ۲. اهانت در اصطلاح .....
۹	۱. ۲. ۱. ۲. ۱. در عبارات فقها .....
۱۰	۱. ۲. ۱. ۲. ۲. در اصطلاح حقوقی .....
۱۲	۱. ۲. ۲. لعن .....
۱۴	۱. ۲. ۳. سب .....
۱۴	۱. ۲. ۴. هتک حرمت .....
۱۵	۱. ۲. ۵. بهتان .....
۱۶	۱. ۲. ۶. افترا .....
۱۷	۱. ۲. ۶. ۱. وجوه اشتراک و افتراق جرم اهانت با افترا .....
۱۸	۱. ۲. ۷. قذف .....
۲۰	۱. ۲. ۷. ۱. وجوه اشتراک و افتراق جرم اهانت با قذف .....

۲۰	..... ۱. ۲. ۸ هجو
۲۱	..... ۱. ۲. ۹ مقدّسات
۲۱	..... ۱. ۲. ۹. ۱ مقدّسات در لغت
۲۴	..... ۱. ۲. ۹. ۲ مقدّسات در اصطلاح
۲۴	..... ۱. ۲. ۹. ۲. ۱ مقدّسات در آیات و روایات
۲۶	..... ۱. ۲. ۹. ۲. ۲ مقدّسات در عبارات فقها
۲۶	..... ۱. ۲. ۹. ۲. ۳ مقدّسات در مذاهب اسلامی
۲۷	..... عدم اشتراک
۲۷	..... اشتراک
۲۸	..... نتیجه
۲۹	..... ۱. ۲. ۹. ۳ پیشینه واژه مقدّسات
۳۰	..... ۱. ۲. ۹. ۴ حوزه کاربرد مقدّسات
۳۱	..... ۱. ۲. ۹. ۵ محور مقدّسات
۳۳	..... ۱. ۲. ۹. ۶ ما به الامتیاز یا میزان مقدّسات
۳۵	..... ۱. ۲. ۹. ۷ مرجع در مقدّسات
۳۵	..... ۱. ۲. ۹. ۸ اجرای مجازات توهین به مقدّسات
۳۵	..... ۱. ۲. ۹. ۸. ۱ مجازات توهین به مقدّسات
۳۷	..... ۱. ۲. ۹. ۸. ۲ اجرای مجازات توهین به مقدّسات به دست حاکم اسلامی
۳۹	..... نتیجه
۴۵	..... فصل دوّم: مقدّسات در ادیان مختلف
۴۶	..... ۲. ۱. ۱ مقدّسات در آیین زرتشت
۴۶	..... ۲. ۱. ۱. ۱ مصادیق مقدّسات زرتشت
۴۷	..... ۲. ۱. ۱. ۲ مجازات اهانت به مقدّسات زرتشت
۴۸	..... ۲. ۲. ۱ مقدّسات در آیین یهود
۴۸	..... ۲. ۲. ۱. ۱ مصادیق مقدّسات یهود
۴۸	..... ۲. ۲. ۱. ۱. ۱ قداست خداوند
۴۹	..... ۲. ۲. ۱. ۲ مجازات اهانت به مقدّسات یهود
۴۹	..... ۲. ۲. ۲. ۱ بدگویی نسبت به نام مقدّس خداوند

.....	۴۹	۲.۳. مقدّسات در آیین مسیحیت
.....	۵۰	۲.۳.۱. مصادیق مقدّسات مسیحیت
.....	۵۰	۲.۳.۱.۱. قداست خداوند متعال
.....	۵۰	۲.۳.۱.۲. قداست مکان‌های مخصوص عبادت خداوند
.....	۵۰	۲.۳.۱.۳. قداست متون دینی
.....	۵۱	۲.۳.۲. مجازات اهانت به مقدّسات مسیحیت
.....	۵۳	فصل سوّم: مقدّسات در آیین اسلام
.....	۵۳	۳.۱. منابع دینی
.....	۵۳	۳.۱.۱. آیات و روایات
.....	۵۷	۳.۱.۲. سیره
.....	۵۹	۳.۲. مصادیق مقدّسات اسلام
.....	۵۹	۳.۲.۱. خداوند
.....	۶۱	۳.۲.۲. ملائکه
.....	۶۲	۳.۲.۳. دین
.....	۶۵	۳.۲.۴. کتب مقدّس
.....	۶۵	۳.۲.۴.۱. قرآن
.....	۶۷	۳.۲.۵. اشخاص مقدّس
.....	۶۷	۳.۲.۶. انبیا عظام
.....	۷۱	۳.۲.۷. ائمه معصومین <small>علیهم‌السلام</small> و حضرت زهرا <small>علیها‌السلام</small>
.....	۷۴	۳.۲.۸. زمان‌های مقدّس
.....	۷۵	۳.۲.۹.۱. ماه مبارک رمضان
.....	۷۶	۳.۲.۹.۲. ماه‌های حرام
.....	۷۷	۳.۲.۹. اماکن مقدّس
.....	۷۷	۳.۲.۹.۱. کعبه
.....	۷۹	۳.۲.۹.۲. مساجد
.....	۸۱	۳.۲.۹.۳. بیت المقدّس
.....	۸۱	۳.۲.۹.۴. ضرایح مقدّسه
.....	۸۲	نتیجه

فصل چهارم: مبانی فقهی حرمت اهانت به مقدّسات در مذهب شیعه و سنی، شباهت‌ها و تفاوت‌ها..... ۸۴

۸۴	۱. اهانت تعزیری.....
۸۹	۲. اهانت حدّی.....
۸۹	۱. اهانت منجر به ارتداد.....
۹۰	۱. ۱. مفهوم ارتداد.....
۹۰	الف. ارتداد در لغت.....
۹۰	ب. ارتداد در اصطلاح.....
۹۱	۲. ۱. ۱. اسباب ارتداد.....
۹۳	۳. ۱. ۱. ۲. اقسام ارتداد.....
۹۳	۱. ۳. ۱. ۱. مرتدّ فطری.....
۹۴	۲. ۳. ۱. ۲. مرتدّ ملّی.....
۹۵	۴. ۱. ۲. ۱. مجازات مرتد.....
۹۸	۱. ۴. ۱. ۲. ۱. مجازات بدنی مرتد.....
۹۸	۱. ۴. ۱. ۱. احکام مربوط به مرد.....
۹۸	مرتدّ فطری.....
۹۸	مرتدّ ملّی.....
۹۹	۲. ۴. ۱. ۲. ۱. احکام مربوط به زن.....
۱۰۱	۲. ۴. ۱. ۲. ۱. مجازات مالی مرتد.....
۱۰۱	۱. ۴. ۲. ۱. احکام مربوط به مرد.....
۱۰۱	مرتدّ فطری.....
۱۰۱	مرتدّ ملّی.....
۱۰۲	۲. ۴. ۲. ۱. ۲. احکام مربوط به زن.....
۱۰۳	۳. ۴. ۱. ۲. ۱. علمای اهل تسنّن.....
۱۰۵	نتیجه.....
۱۰۶	۲. ۴. ۲. ۲. اهانت منجر به سبّ النّبیّ ﷺ.....
۱۰۷	۱. ۴. ۲. ۲. ۱. مفهوم سب.....
۱۰۷	الف. سب در لغت.....
۱۰۸	ب. سب در اصطلاح.....

۱۰۹	..... ۲. ۲. ۲. ۴. قلمرو سب
۱۰۹	..... ۱. ۲. ۲. ۲. ۴. قلمرو سبّ النبی ﷺ
۱۱۰	..... ۲. ۲. ۲. ۴. وجوه اشتراک و افتراق اهانت و سبّ النبی ﷺ
۱۱۱	..... ۳. ۲. ۲. ۲. ۴. سبّ النبی ﷺ و ارتداد
۱۱۲	..... ۱. ۳. ۲. ۲. ۴. جایگاه جرم سبّ النبی ﷺ و ارتداد
۱۱۳	..... ۲. ۳. ۲. ۲. ۴. وجوه افتراق سبّ النبی ﷺ و ارتداد
۱۱۵	..... ۳. ۲. ۲. ۴. عام یا خاص بودن سبّ النبی ﷺ
۱۱۵	..... ۳. ۲. ۴. سبّ خدا و ملائکه
۱۱۷	..... ۴. ۲. ۴. سبّ ائمه معصومین علیهم السلام
۱۱۹	..... ۵. ۲. ۴. سبّ سایر انبیاء
۱۲۲	..... ۶. ۲. ۴. سبّ دیگر خویشاوندان پیامبر اکرم ﷺ
۱۲۳	..... ۷. ۲. ۴. مستندات شرعی جرم سبّ النبی ﷺ
۱۲۴	..... ۱. ۷. ۲. ۴. کتاب
۱۲۵	..... ۲. ۷. ۲. ۴. سنت
۱۲۷	..... ۳. ۷. ۲. ۴. اجماع
۱۲۸	..... ۴. ۷. ۲. ۴. عقل
۱۲۹	..... ۸. ۲. ۴. مجازات سبّ النبی ﷺ در آرای فقهای امامیه
۱۳۲	..... ۸. ۶. ۲. ۴. کیفیت اجرای مجازات
۱۳۴	..... ۹. ۶. ۲. ۴. جمع بندی
۱۳۸	..... نتیجه
۱۳۹	..... نتیجه کاربردی
۱۴۲	..... پیشنهادها
۱۴۳	..... کتابنامه

فصل اوّل:

کلیّات و مفاهیم

۱. کلیات و مفاهیم

۱.۱. کلیات

۱.۱.۱. بیان مسأله

در تمام جوامع چه بدوی و چه معاصر به نحوی اعتقاد به مقدّسات وجود داشته است و برخی امور برای اشخاص مورد احترام خاص بوده است و هیچ گونه اهانتی را به آن‌ها بر نمی‌تافتند. لذا تعیین مجازات برای اهانت به مقدّسات، صرفاً از مختصات دین اسلام نمی‌باشد، بلکه در سایر ادیان نیز این امر، پیش‌بینی شده است.

اسلام، نه تنها اهانت به مقدّسات خود را امری نکوهیده و مستحقّ مجازات دانسته است؛ بلکه خداوند متعال در آیه ۱۰۸ سوره مائده، بر عدم اهانت به مقدّسات مشرکین تأکید نموده است. از دیدگاه بسیاری از فقهای شیعه و اهل سنت، اهانت به «سایر پیامبران الهی» نیز، جرم محسوب می‌شود.

در حقوق اسلام، مقدّسات دینی، مورد حمایت حقوقی قرار گرفته و اهانت به آن، از جرایم مهم به‌شمار می‌رود. به‌خصوص اهانت به پیامبر اسلام ﷺ و ائمه معصومین علیهم‌السلام تحت عنوان سبّ النبی ﷺ مجازات شدیدی از جمله قتل، بر آن مترتب گردیده است، که علّت این حکم، حفظ شأنیت و جایگاه آن می‌باشد، که قانون‌گذار نیز، در ماده ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی جدید، مصوّب ۱۳۹۲ به این موضوع پرداخته است.^۱

---

۱. ماده ۲۶۲ قانون مجازات اسلامی مصوّب ۱۳۹۲: «هر کس پیامبر اعظم ﷺ و یا هر یک از انبیاء عظام الهی را دشنام دهد یا قذف کند سبّ النبی است و به اعدام محکوم می‌شود». تبصره: «قذف هر یک از ائمه معصومین علیهم‌السلام و یا حضرت فاطمه زهرا علیها‌السلام یا دشنام به ایشان در حکم سبّ نبی است».

اما واژه‌های اهانت و همچنین مقدّسات، در هاله‌ای از ابهام است و همین امر باعث گردیده، متّهمانی که با همین عنوان، مجرمانه «اهانت به مقدّسات»، تحت تعقیب قرار می‌گیرند، عمل ارتكابی خود را یا اهانت نمی‌دانند، یا اهانت خود را متوجّه مقدّسات ندانند و قائل می‌باشند به این که، شیء مورد اهانت، مقدّس نبوده است.

همچنین مبحث مهمّی که باید به آن پرداخته شود، این که اگر کافری که اعتقاد به احکام اسلامی ندارد، به آن‌ها اهانت نماید، آیا مستوجب تعقیب کیفری است؟ یا اگر در دین اسلام، که دارای مذهب مختلفی است و برخی افراد احکام و مسائل یکدیگر را قبول ندارند، آیا انکار عقاید و احکام و همچنین اهانت افراد یک مذهب به مذهب دیگری، از مصادیق اهانت به مقدّسات اسلامی است؟

واژه‌ی مقدّسات، هم قابل توسعه و هم قابل تضییق می‌باشد، و بایستی مصادیق آن، به طور واضح مشخص شود. و یقیناً مقدّسات بیان شده در ماده ۵۱۳ باب تعزیرات قانون مجازات اسلامی، مصوّب ۱۳۷۵، منحصر در این امور نبوده و حتی قابل تسری به دیگر مقدّسات نیز می‌باشد.^۱

---

۱. در ماده ۵۱۳ قانون مجازات اسلامی، مصوّب ۱۳۷۵ آمده است: «هر کس به مقدّسات اسلام و یا هر یک از انبیاء الهی یا ائمه طاهرين علیهم‌السلام یا حضرت فاطمه زهرا علیها‌السلام اهانت نماید اگر مشمول حکم ساب النبی باشد اعدام می‌شود در غیر این صورت به حبس از یک تا پنج سال محکوم می‌شود».

برخی بر ماده مذکور ایراد وارد کردند با این بیان که: «از ظاهر این ماده چنین استنباط می‌شود که هر یک از اهانت‌های چهارگانه ممکن است عنوان «سبّ النبی» پیدا کند و ممکن است این عنوان را پیدا نکند، که در صورتی که این امور شامل عنوان سبّ النبی نشود، مرتکب، تعزیر می‌گردد، در حالی که این احتمال با ظاهر روایات و فتوای فقیهان سازگار نیست. زیرا دشنام به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، انبیاء الهی، ائمه طاهرين علیهم‌السلام و حضرت زهرا علیها‌السلام مشمول سبّ النبی است و مرتکب بایستی اعدام گردد».

در حالی که نگارنده معتقد است در ماده ۵۱۳ قانون مجازات مصوّب ۱۳۷۵ واژه «اهانت» آمده است و «اهانت» اعم از «سب» می‌باشد، که هر «سب» «اهانت» است اما هر «اهانتی»، «سب» نیست. (که توضیح تفصیلی آن خواهد آمد).

ایرادی که در ماده ۵۱۳ قانون مجازات اسلامی، مصوّب ۱۳۷۵ وجود داشت این که تعریف سبّ النبی، در این قانون مشخص نشده بود، اما در قانون مجازات اسلامی مصوّب ۱۳۹۲، سبّ النبی تعریف شده و کسی است که به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، انبیاء الهی، ائمه معصومین علیهم‌السلام و حضرت زهرا علیها‌السلام، دشنام دهد. اما همچنان ماده مذکور مجمل بوده و بدون رجوع به منابع فقهی نمی‌توان درک صحیحی از آن داشت. قانون گذار نه در این ماده و نه در هیچ ماده و قانون دیگری مشخص نکرده است که اجرای مجازات سبّ النبی بر عهده چه کسی است. و همچنین مقصود از انبیای عظام که آیا همه انبیای الهی است و یا پیامبران اولوالعزم و یا غیر آن، روشن نیست.

در باب اهانت به مقدّسات اسلامی، در قانون مجازات اسلامی جدید سخنی به میان نیامده است و یقیناً در باب پنجم که اختصاص به تعزیرات دارد به آن اشاره خواهد کرد که هنوز جرائم تعزیراتی ابلاغ نشده و در قوه قضاییه در حال بررسی است.

به همین خاطر در پژوهش حاضر که محدوده آن، مقدّسات دینی است، سعی شده در آغاز مفهوم اهانت و همچنین مقدّسات، مقدّسات در ادیان توحیدی و اسلام و نیز مصادیق آن مشخص گردد و سپس مبانی فقهی مجازات جرم مذکور مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد، با این هدف که پژوهش صورت گرفته بتواند ابهام‌ها و اجمال‌های موجود در این موضوع را از بین ببرد.

۲.۱.۱. اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت پژوهش مذکور، در این است که با کشف و اظهار حکم شرعی و قانونی، مجازات جرم اهانت به مقدّسات، نقش قابل توجهی در بازداشتن عموم انسان‌ها از اهانت دارد.

اما امروزه، ضرورت بررسی و تحلیل جرم اهانت به مقدّسات به نحوی است که پرونده‌های کیفی فراوانی در مراجع قضایی، مطرح می‌گردند که متهمان آن‌ها، با همین عنوان مجرمانه، تحت تعقیب قرار می‌گیرند، اما ابهامات زیادی که در خصوص احکام این جرم وجود دارد، کار را بر قضات دشوار نموده و نیاز جدی به پژوهش، پیرامون جوانب مختلف آن می‌باشد. بنابراین در این پژوهش، سعی شده است با تکیه بر معاجم لغوی، آیات، سخنان ائمه اطهار، و متون روایی و فقهی، جوانب مختلف جرم اهانت به مقدّسات مورد بررسی قرار گیرد.

۳.۱.۱. سؤالات تحقیق

سؤالات اصلی و فرعی که در پژوهش مذکور در پی پاسخ به آن‌ها هستیم به شرح ذیل می‌باشد.

سؤال اصلی

* جرم اهانت به مقدّسات از دیدگاه مذاهب چه جرمی است و مجازات آن کدام است؟

سؤال‌های فرعی

* تعریف مقدّسات و اهانت چیست؟

* مصادیق مقدّسات اسلامی چیست؟

۴. ۱. ۱. فرضیات تحقیق

در حقوق اسلام برای مجازات مرتکبین توهین به مقدّسات، می‌توان تفاوت منطقی برحسب نوع مذهب قائل شد؛ بدین معنا که هر گاه مرتکب این جرم مسلمان باشد، اکثر مذاهب اسلامی برای چنین شخصی یکی از شدیدترین مجازات‌های مقرر در حقوق اسلامی یعنی مجازات اسلامی قتل را پیش بینی کرده‌اند. اما در صورتی که مجرم غیر مسلمان (کافر ذمی) باشد براساس دیدگاه بسیاری از فقهای مذاهب اسلامی، مجازات او قتل نیست. برخی دیگر از فقهای شیعه بر این عقیده‌اند که در مورد مجازات توهین به مقدّسات فرعی، میان کافر ذمی و مسلمان نیست و هر دو مستحقّ قتل‌اند. با این تفاوت که هر گاه کافر ذمی پس از ارتکاب این جرم، مسلمان شود مجازات او ساقط می‌گردد؛ زیرا چنین شخصی مشمول قاعده‌ی جبّ است. پیروان مذهب مالکیه نیز، بر این باورند که هرگاه کافر ذمی به غیر از آن طریقی که موجب کفر او شده، به مقدّسات (خدا و پیامبر) توهین نماید، مستحقّ قتل است مگر آن که مسلمان شود. از دیدگاه حنفیه، اساساً مجازات کافر ذمی قتل نیست؛ بلکه صرفاً این عمل نهی خواهد شد. به هر روی، پاره‌ای از حنفیه هم، به این عقیده‌اند که کافر ذمی باید تعزیر شود.

در معاجم لغوی، برای واژه‌ی (اهانت) معانی (ذلیل گردانیدن، ضعیف و حقیر شمردن، مسخره کردن، کوچک نمودن، پست کردن، آزردن) آمده است. و در اصطلاح، گفتن سخن یا انجام عملی، که موجب خواری یا تحقیر کسی شود و به عبارت دیگر، نسبت دادن هر فعل یا ترک فعلی که عرفاً مخالف حیثیت و حرمت اشخاص باشد. در معاجم لغوی، برای کلمه‌ی «مقدّس» معانی: پاک، پاکیزه و منزّه، طهارت، برکت آنچه از نظر دینی مورد توجّه و تقدیس، قرار گیرد، آورده شده است و در اصطلاح، در آیات و روایات، اصطلاح مقدّسات به کار نرفته است و از عناوینی همچون حرّات، و شعائرالله، استعمال شده است. حرّات، جمع «حرمت» در لغت به معنی «ما حرم الله من ترک الواجبات و فعل المحرمات» و در اصطلاح، عبارت است از مطلق آن چیزهایی که از نظر دینی، محترمند و نزد خداوند دارای منشاء و مقام می‌باشد؛ چیزهای مقدّسی که تعظیم و حرمت داشتن آن واجب و هتک آن، ممنوع است مانند مسجدالحرام و ماه حرام.

اموری در دین اسلام، به‌عنوان مقدّس مطرح شده است، که معیار در بیان مقدّسات، شارع است و قداست، مفهومی شرعی است و اهانت به مقدّسات علاوه بر اینکه شامل اهانت به اشخاص مذکور در ماده ۵۱۳ قانون مجازات

اسلامی، مصوب ۱۳۷۵ می‌گردد، شامل سایر امور مقدّس نیز می‌شود. البتّه به نظر می‌رسد، احصاء کلیّه امور مقدّس با توجّه به اینکه تعریف جامع و مانعی از مقدّسات، در هیچ یک از کتب فقهی ارائه نشده است، عملاً ممکن نباشد؛ لکن با توجّه به معیارهایی که وجود دارد، می‌توان مقدّسات را به خداوند، ملائکه، دین، کتب مقدّس، قرآن، اشخاص مقدّس، انبیاء، ائمّه و حضرت زهرا علیها السلام، زمان‌های مقدّس و اماکن مقدّس تقسیم بندی نمود.

۵. ۱. ۱. پیشینه تحقیق

جرم اهانت به مقدّسات، یکی از مسائل بسیار مهم در فقه و جوامع اسلامی است. در آیات و روایات، اصطلاح مقدّسات به کار نرفته است؛ اما می‌توان از عناوینی همچون حرّمت: «وَمَنْ يُعْظَمِ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ»^۱ و شعائر الله: «وَمَنْ يُعْظَمِ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ»^۲ و «لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ»^۳ استفاده نمود. فقها نیز، به خصوص فقهای معاصر، از عناوینی چون شعائر و حرّمت، به کار می‌برند و با تمسک به قواعدی مانند: قاعده‌ی «حرمة اهانة المحرمات فی الدین»^۴ یا قاعده‌ی «الحرمة الالهانة بالشعائر و رجحان تعظیمها»،^۵ به بحث از اهانت به مقدّسات می‌پردازند.

جرم (اهانت به مقدّسات) برای اولین بار، در قانون مجازات اسلامی، در سال ۷۵، که به‌عنوان یک جرم عمومی شناخته شده است، قانون‌گذار در ماده ۵۱۳، قانون مجازات اسلامی به آن اشاره کرده است. البتّه در قانون جدید مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲ با اندکی تغییر، در ماده ۲۶۲، آمده است.^۶ بنابراین بررسی این جرم، پیشینه‌ی طولانی ندارد؛ بلکه غالب تحقیقات صورت گرفته با این موضوع، از سال ۷۵ به بعد، می‌باشد که نویسندگان متعدّدی، با دیدگاه‌های مختلف و با انگیزه‌های دینی و حقوقی، مقالات، و کتاب‌هایی را در این زمینه و یا بخشی از آن، تدوین کرده‌اند. در کشور ما نیز، تألیفات اندکی، در برخی جنبه‌های این جرم تهیه و یا منتشر شده است، که رویکرد برخی از کتب و مقالات نیز، حقوقی

۱. «هر کس امری را که خدا حرمت نهاده بزرگ و محترم شمارد البته این برایش نزد خدا بهتر خواهد بود». حج/۳۰.

۲. «هر کس شعائر (دین) خدا را بزرگ و محترم دارد این از صفت دل‌های با تقواست». حج/۳۲.

۳. «حرمت شعائر خدا را نگه دارید». مائده/۲.

۴. بجنوردی، محمدحسین، قواعد الفقهیه، ج ۵، ص ۲۳۹.

۵. حسینی مراغی، میر عبدالفتاح، العناوین الفقهیه، ج ۱، ص ۵۵۶.

۶. البته در ماده ۲۶۲ قانون جدید، به بخشی از جرم اهانت به مقدّسات مانند سبّ التّبی اشاره کرده است؛ نه تمامی مقدّسات.

بوده است و کمتر مباحث فقهی این جرم، به صورت کامل و دقیق، مطرح شده است؛ به نحوی که تمامی ابعاد آن، مورد نقد و بررسی و تحلیل قرار گیرد. مانند: اثر جرم/اهانت به مقدّسات در نظام حقوقی اسلام و کامن لا، به قلم سید حسین هاشمی و نیز مقاله‌ی «مسئولیت بین المللی اهانت به مقدّسات مسلمانان جهان از دیدگاه حقوق بین الملل» با نگارش عباس علی عمید زنجانی. و همچنین برخی آثار پژوهشی، فقط به مقدّسات مذهبی محدود شده است. مانند: اثر بررسی عناصر متشکله جرم/اهانت به مقدّسات مذهبی، به نگارش سعید مرجانی، و پایان نامه «جرم اهانت به مقدّسات مذهبی» اثر سید کمال الدین موسوی.

امتیاز پژوهش مذکور، نسبت به سایر آثار، در تطبیقی بودن آن، روشن کردن بعضی از زوایای مبهم موضوع، پاسخ به برخی از سؤالات اساسی، دسته بندی جدید مباحث و.. می باشد.

همچنین پژوهش مذکور، در واقع تحقیقی توصیفی، تحلیلی است که به صورت کتابخانه‌ای تدوین گردیده است. در پژوهش حاضر، به فراخور کار، از نرم افزارهای پژوهشی و پایگاه‌های اینترنتی نیز استفاده شده است. سعی نگارنده بر این بوده است که با تکیه بر مستندات فقهی، به نقد و بررسی و تحلیل اقوال و ادله‌ی جرایم اهانت به مقدّسات بپردازد؛ با این دید که مقدّسات دیگر ادیان نیز، علاوه بر مفهوم یابی، مورد بررسی قرار گیرد؛ به نحوی که نسبت به دیگر آثار، اثری بدیع ارائه گردد. و امید است که هدف مذکور محقق گردیده باشد.

۶.۱.۱. چارچوب نظری تحقیق

پژوهش حاضر، به چهار بخش اصلی تقسیم شده است که در بخش اول به «کلّیات و مفاهیم» بحث از جمله مفهوم یابی واژه‌های اهانت و مقدّسات در لغت و اصطلاح، پرداخته شده است بخش دوم پژوهش، تحت عنوان «مقدّسات در ادیان مختلف»، در سه فصل تنظیم گردیده است؛ که فصل اول آن به مقدّسات در آیین زرتشت، فصل دوم به مقدّسات در آیین یهود و فصل سوم آن، به مقدّسات در آیین مسیحیت و بخش سوم به «مقدّسات در آیین اسلام» پرداخته است. نگارنده بخش چهارم را نیز، به بیان مبانی فقهی حرمت اهانت به مقدّسات می پردازد؛ که بخش مذکور به دو فصل اهانت تعزیری و همچنین اهانت حدّی تنظیم شده است؛ که در جهت اهانت حدّی مطالب مطروحه با عناوینی مانند: اهانت منجر به ارتداد و اهانت منجر به سبّ التّبی، به پایان می رسد. اما در انتهای این پژوهش، عنوانی وجود دارد با نام خاتمه که به سقوط

و تخفیف مجازات جرم اهانت به مقدّسات می‌پردازد. و ذکر نتیجه نهایی و منابع نیز، که در هیچ تحقیقی مستثنی نیست، از جمله‌ی آخرین مطالبی است که در پژوهش حاضر آمده است.

۲. ۱. مفاهیم

قبل از ورود به بحث، ابتدا لازم است، مسائلی راجع به واژه‌شناسی کلماتی، همچون اهانت و مقدّسات که از استعمال بیشتری برخوردار هستند و همچنین نسبت اهانت با مفاهیم همگون (مانند افترا، قذف، نشر اکاذیب، هجو، لعن، هتک حرمت، بهتان و سب) مورد بررسی قرار گیرد.

بنابراین ممکن است اهانت با مفاهیم دیگری که ذکر شد، با دانستن قرابت معنایی، از جهاتی این الفاظ با هم اشتراک و یا افتراق داشته باشند. که نگارنده در ضمن تعریف و تبیین هر یک از این مفاهیم، به این مطلب نیز اشاره خواهد کرد.

۱. ۲. ۱. اهانت

یکی از مفاهیمی که به صورت مستقیم با موضوع بحث مرتبط است و بایستی هم در لغت و هم در اصطلاح به صورت ویژه مورد بررسی قرار گیرد واژه‌ی «اهانت» می‌باشد.

۱. ۲. ۱. ۱. اهانت در لغت

در معاجم لغوی، برای واژه «اهانت» معانی ذیل گردانیدن،^۱ ضعیف و حقیر شمردن،^۲ مسخره کردن،^۳ کوچک نمودن،^۴ پست کردن،^۵ آزدن،^۶ آمده است. «اهانت»، مصدر باب افعال از ماده «ه و ن» به معنای خفت و سبکی می‌باشد. بنابراین

۱. زمخشری، محمد بن عمر، *اساس البلاغه*، قاهره، دارالکتب المصریه، ۱۳۴۱ق، ص ۴۸۹.

۲. طریحی، فخرالدین بن محمد، پیشین، ج ۶، ص ۳۳۱.

۳. راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، پیشین، ص ۵۴۷.

۴. دهخدا، علی اکبر، پیشین، ج ۳، ص ۳۶۵۳.

۵. معین، محمد، پیشین، ج ۱، ص ۴۰۸.

۶. عمید، حسن، *فرهنگ فارسی*، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۹ش، ص ۲۱۹.

وقتی گفته می‌شود: «فلان اهان فلاناً ای استخف و استحقره»^۱ یعنی او را خوار و خفیف و سبک شمرد. اگرچه برخی از نویسندگان، «اهانت»، و «توهین» را از یک ریشه «ه و ن» گرفته‌اند؛ اما این مطلب صحیح نیست؛ زیرا همان‌طور که گفته شد، «اهانت»، مصدر باب افعال، از «ه و ن» گرفته شده؛ ولی «توهین» مصدر باب تفعیل، از «و ه ن» است. با این حال، اگرچه «اهانت»، با «توهین»، از لحاظ ریشه، متفاوت هستند؛ ولی از لحاظ معنای لغوی مترادف هستند. در نوشته‌های عربی، بیشتر به جای «توهین» از لفظ «اهانت»، استفاده کرده‌اند.^۲

در لغت فارسی نیز، «اهانت»، این‌گونه تعریف شده است: «گفتن سخن یا انجام عملی که موجب خواری و تحقیر

کسی شود».^۳

۲.۱.۱. اهانت در اصطلاح

۲.۱.۲. در عبارات فقها

آنچه از طرف شارع مقدّس، مورد تأکید قرار گرفته، به کار بردن کلماتی نیک و احترام به یکدیگر می‌باشد و سرکشی از این دستور، که موجب اهانت به دیگری می‌شود، حرام و گناه محسوب می‌شود و مرتکب آن، مستحقّ مجازات است. در قرآن مجید، علاوه بر داشتن کیفر دنیوی و عذاب اخروی، مورد لعن و انزجار خداوند قرار گرفته‌اند. مانند این آیه‌ی شریفه که آمده است:

﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِسُوءٍ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعاً عَلِیماً﴾؛^۴ خداوند

متعال می‌فرماید: «خداوند بدگویی بلند و آشکار (مانند غیبت، بهتان و نفرین) را دوست ندارد

(کراهت تشریحی شدید یا خفیف دارد) مگر آنکه ظلمی به او رسیده باشد و خدا شنوا و داناست».

۱. ابن منظور، جمال الدین محمد بن مکرم، پیشین، ج ۱۳، ص ۴۳۸.

۲. عبدالله، ناصرعلی، المعجم البسيط، قم، دارالفکر، ۱۳۸۷ ش، ص ۵۳.

۳. انوری، حسن، پیشین، ج ۱، ص ۶۶۴.

۴. نساء / ۱۴۸.

فقه‌های امامیه، مانند شیخ انصاری^۱ و شهید ثانی^۲ با توجه به آیات و روایات و بررسی عناوینی مثل سبّ التّبی و سبّ المومن و هجاء به ادله‌ی قطعی از کتاب، سنّت و عقل، در کتب فقهی خود پرداخته‌اند و حکم به حرمت آن را استخراج کرده‌اند.

مرحوم امام خمینی رحمته الله در این زمینه چنین می‌نگارد:

«کسانی که الفاظ تحقیرآمیزی نسبت به دیگران به کار می‌برند، مثل اینکه شخصی به دیگری بگوید: ولد الحرام که به حدّ کذب نمی‌رسد یا در مواردی که به شخص مقابل، چیزی بگوید که موجب ناخوشایندی او می‌گردد؛ مثل اینکه بگوید: فاسق، سگ، خوک، مستحقّ تعزیر دانسته شده است»^۳.

با توجه به مطالب ذکر شده در کتب فقهی، تعریف روشنی از کلمه «اهانت» نشده است؛ بلکه مصادیق آن، معمولاً بررسی شده است. اما با توجه به آنچه ذکر شد، شاید بتوان «اهانت» را چنین تعریف کرد: «اهانت، اسناد فعل یا ترک فعل یا قولی است نسبت به شخصی که به قصد تحقیر، استخفاف و اذیت و آزار وی انجام گیرد».

۱.۲.۱.۲ در اصطلاح حقوقی

با توجه به این که واژه‌ی «اهانت» در هیچ یک از قوانین و مقرّرات، تعریف نشده است؛^۴ اما برخی از نویسندگان، «اهانت» را در اصطلاح حقوقی به معنای «نسبت دادن هر فعل یا ترک فعلی که عرفاً مخالف حیثیت و حرمت اشخاص باشد»، می‌دانند.^۵ برخی دیگر «اهانت» را چنین معنی کرده‌اند که:

«اهانت بر هر رفتاری (اعم از فعل، گفتار، اشاره، نوشتار) دلالت دارد که بتواند به نحوی موجب وهن حیثیت کسی

در نظر افراد متعارف و معمولی جامعه بشود»^۶.

۱. انصاری (شیخ اعظم)، مرتضی، مکاسب، قم، احسن الحدیث، ۱۴۲۱ق، ج ۱، صص ۱۸۳ و ۹۴.

۲. عاملی (شهید ثانی)، زین الدین بن علی، پیشین، ج ۲، ص ۳۶۶.

۳. خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، ج ۲، مسئله ۸.

۴. آقای نی، حسین، جرایم علیه اشخاص (تشخیص معنوی)، تهران، میزان، ۱۳۸۶ش، ص ۲۲.

۵. ولیدی، محمّد صالح، پیشین، ج ۳، ص ۱۶۲.

۶. میرمحمّد صادقی، حسین، جرایم علیه اشخاص، تهران، میزان، ۱۳۸۶ش، ص ۴۱۷.